

Ф. 16. – Оп. 309. – Спр. 193. – 9 арк.

7. О поручении доцентам Лучицкому, Алландскому и Фортинскому чтения лекций по древней всеобщей истории для студентов историко-филологического факультета. – ДАК – Ф. 16. – Оп. 315. – Спр. 122. – 2 арк.

8. О поручении чтения лекций по Латинскому языку г. профессору Гогоцкому. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 317. – Спр. 29. – 4 арк.

9. О разделении факультетов на отделения соединения и разделения кафедр и замене одних из них другими и о том, которые из предметов должны быть обязательными для студентов. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 302. – Спр. 222. – 109 арк.

10. Об определении г. Аландского на должность доцента по кафедре греческой словесности. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 313. – Спр. 61. – 19 арк.

11. Об определении г. Мищенко доцентом по кафедре греческой словесности. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 313. – Спр. 184. – 9 арк.

12. Об увольнении от службы профессоров Дяченка и Деллена; а также о поручении проф. Деллену преподавать Римскую словесность по найму. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 306. – Спр. 135. – 23 арк.

13. Общий устав Императорских Российских университетов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.ru/TEXTBOOKS/ustaw_18.txt.

14. Относительно поручения г. Страшкевичу чтения Греческой и Римской словесности. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 307. – Спр. 281. – 8 арк.

15. По вопросу о разделении историко-филологического факультета на отделения. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 313. – Спр. 145. – 147 арк.

16. Расписание и обозрение лекций на 1876–77 учебный год. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 315. – Спр. 57. – 85 арк.

17. Расписание и обозрение лекций на 1877–78 учебный год. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 316. – Спр. 86. – 75 арк.

18. Формулярные списки служащих университета. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 465/2. – Спр. 4752.

19. Чесноков В. И. Правительственная политика и историческая наука России 60–70-х годов XIX века. Исследовательские очерки / В. И. Чесноков. – Воронеж: Издательство воронежского университета, 1989. – 208 с.

References

1. Biograficheskij slovar' professorov i prepodavatelej Imp. Universiteta Sv. Vladimira (1834–1884) / Pod red. V. S. Ikonnikova. – K., 1884.

2. Vladimirskij–Budanov M. F. Istoriya Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira / Mixail Vladimirskij–Budanov. – K., 1884. – T. 1. – 674 s.

3. Volosnikova L. M. Universitetskij ustav Rossijskoj imperii 1863 goda rezhim akademicheskij svobody // Istoriya gosudarstva i prava. – M. : "Yurist", 2006. – № 5. – S. 13–16.

4. Vysshее образование v Rossii. Ocherk istorii do 1917 goda / Pod red. G. Kiseleva. – M., 1995. – 352 s.

5. Dokladnye zapiski professorov Modestova i Gogockogo i docentov Fortinskogo, Ternovskogo i Mishhenko o neobxodimosti reformy prepodavaniya predmetov na fakul'tete. – Derzhavnyy arkhiv m. Kyjeva (dali – ДАК). – Ф. 16. – Оп. 465/1. – Спр. 912. – 37 арк.

6. О перемещении доцента по кафедре философии Nikolaya Skvorcova docentom po kafedre Grecheskoj slovesnostidali. – ДАК. Ф. 16. – Оп. 309. – Спр. 193. – 9 арк.

7. О поручении доцентам Luchickomu, Allandskomu i Fortinskому чтении лекций по древней всеобщей истории для студентов историко-филологического факультета. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 315. – Спр. 122. – 2 арк.

8. О поручении чтении лекций по Латинскому языку г. профессору Гогоцкому. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 317. – Спр. 29. – 4 арк.

9. О разделении факультетов на отделения соединения и разделения кафедр и замене одних из них другими и о том, которые из предметов должны быть обязательными для студентов. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 302. – Спр. 222. – 109 арк.

10. Об определении г. Аландского на должность доцента по кафедре греческой словесности. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 313. – Спр. 61. – 19 арк.

11. Об определении г. Мищенко доцентом по кафедре греческой словесности. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 313. – Спр. 184. – 9 арк.

12. Об увольнении от службы профессоров Dyachenka i Dellena; а также о поручении проф. Деллену преподавать Римскую словесность по найму. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 306. – Спр. 135. – 23 арк.

13. Obshhij ustav Imperatorskix Rossijskix universitetov [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://lib.ru/TEXTBOOKS/ustaw_18.txt.

14. Otnositel'no porucheniya g. Strashkevichu chteniya Grecheskoj i Rimskoj slovesnosti. – ДАК. – Оп. 307. – Спр. 281. – 8 арк.

15. Po voprosu o razdelenii istoriko-filologicheskogo fakul'teta na otdeleniya. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 313. – Спр. 145. – 147 арк.

16. Raspisanie i obozrenie lekcij na 1876–77 uchebnyj god. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 315. – Спр. 57. – 85 арк.

17. Raspisanie i obozrenie lekcij na 1877–78 uchebnyj god. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 316. – Спр. 86. – 75 арк.

18. Formulyarnye spiski sluzhashhix universiteta. – ДАК. – Ф. 16. – Оп. 465/2. – Спр. 4752.

19. Chesnokov V. I. Pravitel'stvennaya politika i istoricheskaya nauka Rossii 60–70-x godov XIX veka. Issledovatel'skie ocherki / V. I. Chesnokov. – Voronezh : Izdatel'stvo voronezhskogo universiteta, 1989. – 208 s.

Kryzhevskiy A. V., postgraduate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), antonio.Krv89@gmail.com

Classical Studies at the St. Vladimir University in the 60s – 80s of the XIX century in the context of a general liberalization and changes in the Faculty of History and Philology

The article considers the development of Classics in the Imperial University of St. Vladimir in the context of changes to the historical-philological faculty of 60 and 80 years of the nineteenth century. It analyzes the impact of the statute in 1863 for teaching and research activity university professor. Emphasized the extremely difficult situation of the faculty in the early 60s caused confrontation Faculty Council of the University community. The author establishes the implications of specialization in the historical-philological faculty and the creation of three departments: classical, slavico-russian and historical. However, he is considering a number of projects to create them, the difference between them and the likely impact on Classics.

The author analyzed the features of teaching complex subjects of Classics after the establishment of branches in the faculty and distribution between subjects. Attention is paid to university professors, which Research interests were various problems of ancient history. Also singled out and analyzed vectors of teaching complex subjects of Classics.

Keywords: Saint Vladimir University, Classics, Faculty of History and Philology, the history of classical antiquity.

Крижевський А. В., аспірант, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), antonio.Krv89@gmail.com

Антиковедение в Университете Св. Владимира в 60-х – 80-х годах XIX века в контексте общей либерализации и изменений на историко-филологическом факультете

Рассматривается развитие антиковедения в Императорском Университете Св. Владимира в контексте изменений на историко-филологическом факультете в 60–80-х годах XIX в. Проанализировано влияние устава 1863 года на преподавательскую и научную деятельность профессором университета. Подчеркнуто тяжелейшее положение факультета в начале 60-х годов, вызванное противостоянием факультетского сообщества с Советом университета. Устанавливаются последствия введения специализации на историко-филологическом факультете и создание трех отделений: классического, славяно-русского и исторического. Рассмотрено несколько проектов их создания, разницу между ними и предполагаемое воздействие на антиковедение.

Проанализированы особенности преподавания антиковедческого комплекса дисциплин после создания отделений на факультете и распределения между ними предметов. Уделено внимание профессорам университета, полем научных интересов которых были различные проблемы античности. Также выделены и проанализированы векторы преподавания антиковедческих дисциплин.

Ключевые слова: Университет Св. Владимира, антиковедение, историко-филологический факультет, устав 1863 года, история античности.

* * *

УДК 930.1/2:378(477) “18/19”

Ховрич С.М.

кандидат історичних наук, доцент, докторант,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”
(Україна, Київ), s.khovrych@ukr.net

КУЛЬТУРНЕ ДОЗВІЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ДЕЯКИХ ВИШАХ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Проаналізовані головні аспекти організації культурного дозвілля в деяких вищих навчальних закладах підросійської України, а також виділені тогочасні ключові проблеми та досліджені шляхи їх подолання в цій сфері в умовах

Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”

російського самодержавного режиму наприкінці XIX – на початку XX ст. Автор дослідив особливості організації конкретних соціально-культурних заходів у навчальних закладах. З'ясував, що головною метою їхнього проведення було насамперед задоволення основних (соціально-культурного характеру) потреб молоді. У статті вивчено питання щодо причинно-наслідкового зв'язку між морально-психологічним настроєм певної соціальної групи та загальносуспільними процесами в країні.

Ключові слова: дозвілля, суспільство, освіта, університет, інститут, Україна, викладачі, студенти.

На межі XX – XXI ст. цивілізаційний рух людства значно прискорився. Інтелектуали всього світу намагаються дати відповідь на непроті виклики часу й запропонувати універсальну модель гармонізації взаємовідносин не лише між різними націями, але й, не менш важливо, між індивідуумами конкретного соціуму. А для цього слід зрозуміти причинно-наслідковий зв'язок між морально-психологічним настроєм певної соціальної групи та загальносуспільними процесами в країні. Не дивно, що останніми десятиліттями дослідження з історії соціуму та повсякденного життя його суб'єктів набувають дедалі більшого розвою в сучасній соборній Україні. З цього приводу привертає увагу наукове обґрунтування та особливості запровадження методів й форм виховання молоді в позанавчальний час в університетах (інститутах) підросійської України наприкінці XIX – XX ст. Ймовірно, названий досвід стане у нагоді нині, коли українська громада, оговтуючись від подій кінця 2013 – початку 2014 рр., змагається за збереження свого державного суверенітету (природного національного буття українців), а також намагається творчо засвоїти основоположні гуманітарні принципи і цінності Західного світу.

Цінним джерелом вивчення обраної теми є, безумовно, спогади викладачів і студентів (приміром, К. М. Галкіна); завдяки їхнім свідченням, попри всю суб'єктивність, сучасні дослідники мають можливість проаналізувати окремі цікаві аспекти з організації змістовного дозвілля в ряді вишів. В дорадянській літературі ця проблематика ґрунтовно не висвітлювалася, оскільки вчені тоді не лише не володіли достатньою інформацією, але і не надто цікавилися нею (Д. І. Багалій, І. М. Ганицький і т.д.). Радянські науковці ж, в окресленому вище контексті, здебільшого заглиблювалися в революційну або близьку до неї тематику (зокрема, акцент робився на суспільно-політичній активності викладачів і студентів); причому побіжно торкалися питань повсякденного життя освітян (І. Г. Малінко, В. Р. Лейкіна-Свірська і т.д.). Деякі напрацювання з означеної теми здійснили сучасні історики: Н. М. Левицька, Н. А. Шип, І. С. Посохов, О. О. Драч, О. В. Єгорова, А. Є. Іванов (Російська Федерація) і т.д. Тож загальний аналіз наявного наукового доробку свідчить про відсутність на сьогодні належного висвітлення названої проблеми як в Україні, так і за кордоном.

Мета статті: проаналізувати головні аспекти організації культурного дозвілля в деяких вищих навчальних закладах підросійської України, а також визначити тогочасні ключові проблеми та шляхи їх подолання в цій сфері в умовах російського самодержавного режиму наприкінці XIX – на початку XX ст.

У другій половині XIX – на початку XX ст. освітяни наполегливо шукали шляхи щодо вироблення ефективних засобів, зокрема, естетичного виховання молодих

поколінь. Безумовно, досвід організації дозвілля в дорадянську добу відіграв важливу роль у розвитку вітчизняної навчально-виховної системи; його цінні результати використовуються в нашій освіті і сьогодні. Більшість науковців слушно наголошує про неабиякий вплив студентів та учнів на процес формування громадських структур українського молодіжного руху того періоду. Скажімо, дослідник Валерій Головенько доводить: “У період становлення українського молодіжного руху дуже важливу роль, особливо у зміцненні його громадських структур, відіграла студіююча молодь. Це, в першу чергу, стосується студентства, яке масово створювало свої громадські об'єднання та брало активну участь у діяльності “дорослих” формувань” [2, с. 15].

Традиційно вища школа стимулює науковий й культурний поступ країни. Нині, в умовах глибокої соціально-економічної кризи, актив громади, дбаючи про духовне відродження Української держави, цілком законно вимагає від владних структур цілеспрямованого реформування освіти та культури, бо саме вони – надійний фундамент існування (розвитку) нації. У цьому контексті, оцінюючи роль і значення вишів в історії України, Мирослав Семчишин (1910 – 1999) у книзі “Тисяча років української культури” (Нью-Йорк, 1985) констатував: “В цілому – університети відіграли видатну роль у науково-культурному житті. Не зважаючи на строгу урядову контролю, вишло з них чимало активних учасників українського визвольного руху, діячів мистецтва, літератури, бо крім російської професури працювали в них визначні українські наукові сили” [8, с. 288].

Слід зауважити, українські освітяни охоче долучилися до діяльності ряду культурно-просвітницьких товариств, завдяки чому вони намагалися вплинути на розвиток загальних тенденцій національно-культурного життя суспільства. Цьому рішуче сприяла і вітчизняна літературно-артистична громадськість [4, с. 14]. Вироблені культурні смаки представники професорсько-викладацького складу успішно виховували серед своїх підопічних як під час навчальних занять, так і у вільний від роботи час. Зазвичай соціально-культурні заходи організовували окремі спільноти (насамперед студентські товариства, гуртки, земляцтва), до яких входили: студенти, професори (викладачі), приватні підприємці, державні чиновники і т.д. Головна мета їхнього проведення: задоволення основних (соціально-культурного характеру) потреб молоді. Враховуючи чималі матеріально-побутові труднощі студентів і курсисток, ці ініціативи були приводом зайвий раз привернути увагу чиновництва й широкої громадськості до проблем соціальної незахищеності переважної частини амбітних членів суспільства. Ось чому частенько відповідні заходи відбувалися на засадах доброчинності.

Так, намагаючись покращити своє фінансове становище, Товариство сприяння нужденним студентам (далі – ТСНС) Київського політехнічного інституту імператора Олександра II (нині – Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”) успішно використовувало креативні засоби. У звіті даного Товариства за 1904 р. повідомлялося: “З метою збільшення засобів Товариства [ТСНС КПІ. – С.Х.], Комітетом [керівний орган

ТСНС. – С.Х.] упродовж 1904 року були організовані: Спектакль в театрі Товариства Грамотності, гуляння на пароплаві і студентський вечір з концертним відділенням від яких за винятком витрат, виявилось чистої виручки на користь Товариства 1834 руб 98 коп” [6, с. 6-7]. Аналогічна практика спостерігалася і в Новоросійському університеті (нині – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова): більша частина прибутку від концертів оркестру та хору студентів надходила в розпорядження відповідного Товариства [5, с. 31]. Попри те, на наше переконання, не можна заперечувати всю важливість подібних ініціатив у процесі становлення та розвитку творчих особистостей. Адже діяльна участь, приміром, у спектаклях, творчих вечорах і самодіяльних концертах сприяла урізноманітненню їхнього особистого життя, що, врешті-решт, кристалізувало характер амбітних особистостей.

Слід наголосити, українська жіноча освіта успішно засвоїла кращі досягнення вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Тож не дивно, що курсистки й студенти охоче співпрацювали у вищезазначеному напрямку, подеколи проводячи спільні вечори і таке інше. Тим паче змістовний вільний час дозволяв курсисткам, відірваним від звичного родинного життя, значно легше адаптуватися до нового для них навколишнього середовища. Повсякденність, звідси, набувала для студіюючого жіноцтва цікавішого, можливо, дещо привабливішого змісту. Як наслідок, курсистки легше сприймали академічні будні, адже в них з’явилися додаткові сили для серйозного опанування складних наук. Не даремно сучасна українська дослідниця Оксана Драч доводить: “Важливим елементом навчальних років було й змістовне дозвілля. Розважальні вечори зі студентами, відвідання театрів, концертів, виставок та експозицій – такими були основні форми культурного проведення вільного часу курсистками” [3, с. 483].

Оригінальність підходів у зазначених справах виявилася і у виготовленні усякої продукції культурницького й науково-популярного спрямування: календарі, брошури і т.д. Скажімо, підготовлений та виданий активістами ТСНС спеціальний календар був призначений для професорів і студентів; у ньому, окрім іншого, прорекламована добродійність деяких торгових фірм [6, с. 7]. По-суті, співпраця об’єднань при вишах з благодійниками була доволі взаємовигідним інтересом (в т.ч. у фінансовій сфері).

В цілому місцеві еліти охоче протегували вишам щодо організації цікавого дозвілля для молоді. Це, безумовно, допомагало внести декотрі корективи в загальнокультурному кліматі тодішнього соціуму. Думаємо, участь у соціально-культурних розвагах відволікала студентів від проблем повсякденності. Не можна забувати і про бажання верхівки бізнесу та влади різними способами “відтягнути” юнацтво від суспільно-політичної активності (тогочасною проблемою, нагадаємо, був революційний екстремізм). В умовах соціально-економічних труднощів, революцій та війн таке розуміння впливовими багатіями щодо необхідності своєрідної профілактики молодіжного революційного екстремізму виглядало цілком виправданим.

З іншого боку, колективне дозвілля не стало системним явищем. Слід констатувати практично повністю

відсутню державну підтримку в означених питаннях. Лише інколи об’єднанням, які опікувалися в т.ч. соціально-культурною роботою у вишах, шляхом клопотання вдавалося, як виняток, отримати якусь урядову субсидію. Так, скориставшись візитом до Києва товариша (заступника) міністра фінансів Василя Івановича Тімірязєва (1849 – 1919), керівництво ТСНС направило до нього клопотання про призначення їм урядової субсидії. За посередництвом В. І. Тімірязєва Товариство таки отримало немалу суму в розмірі 3000 руб; приєдналася і Київська дума, виділивши із міського бюджету 1000 руб [6, с. 6]. Загалом, зауважимо, основний тягар фінансової складової дозвілля, по-суті, переклали на місцеві органи влади.

Суспільно-політичні та соціально-економічні негаразди 1905 – 1907 рр. в імперії змусили Київську міську думу переглянути свою політику щодо підтримки мало-забезпечених студентів вишів: грошові виплати студентським й просвітницьким організаціям призупинили [7, с. 7]. Такі дії були тимчасовими, але все ж вони негативно відобразилися на матеріально-побутовому становищі деякої частини студентства; в результаті чого обмежилось поле соціально-культурної діяльності у вищій школі. Наприклад, в 1905 р. ТСНС, не отримавши грошової дотації, відмовилося від проведення традиційного студентського вечора, чим було порушено усталену роботу [7, с. 7]. Отже, розвиток соціально-культурної діяльності у вишах суттєво гальмувався передусім через брак коштів.

Водночас не слід забувати про політичну складову проблеми: самодержавство побоювалося будь-яких зібрань, вбачаючи в них небезпеку для власного існування. Справді, подеколи під прикриттям добродійних справ політизовані студенти, позбавлені законних форм боротьби з існуючими порядками, проводили нелегальні антиурядові зібрання. На підтвердження сказаного наведемо цікавий факт щодо створення в Харкові соціальної ідальні для студентів тамтешніх університету та інститутів. Ось що написав у своїх спогадах учасник подій тоді ще студент-хімік, есер-максималіст Костянтин Михайлович Галкін (1883 – 1938): “...у нас [харківських студентів-радикалів. – С.Х.] виникло бойове питання щодо створення установи, котра могла би функціонувати цілком легально, в такій формі, щоби урядові агенти не могли туди проникнути. Після довгих обговорень ми зупинилися на звичайній студентській ідальні” [1, с. 385]. З цією метою вони використали мінімальні ресурси. Ініціативна група оформила недорогий найм приміщення, збрала й докупила необхідний посуд і т.д.

Ідальня функціонувала щодня з 12 до 17 години, тут чергували троє студентів від місцевих університету, ветеринарного та технологічного інститутів. Меню обіду складалося із двох страв вартістю 24 коп, що порівняно було недорого. Навіть цей неприбутковий “бізнес” (тим паче беручи до уваги його розміри) дозволив названим ініціаторам упродовж тижня заробити в принципі непогану суму – близько 5 руб [1, с. 385-386]. Під час налагодження роботи ідальні (і в подальшому) студенти проявили здібності до самоорганізації. Доречно згадати про їхній творчий підхід щодо вирішення складних матеріально-фінансових питань, високу культуру обслуговування тощо. В результаті цього та іншого

вона стала досить популярною і серед не студентів. В ідальні збиралися товариші та знайомі відповідних уподобань; вони обговорювали різноманітні теми (у даному випадку переважала політична тематика), подекуди між ними виникали жваві дискусії. До того ж у стінах невеликого приміщення між різними відвідувачами зав'язувалися, окрім іншого, довірені приятельські взаємостосунки.

Звертаємо увагу: згадана ідальня працювала в умовах тимчасово закритого університету, чим, безумовно, надала невеликій групі нужденних студентів деяку матеріальну допомогу. Ймовірно, ці зустрічі молодиків у невимушеній атмосфері слід розглядати як одну із форм опанування ними комунікативних навичок та умінь, котрі пізніше стали в нагоді в їхньому кар'єрному рості.

Професор Національного університету харчових технологій Надія Левицька справедливо акцентує увагу на стрімкому поширенні у вишах на початку ХХ ст. активного відпочинку, зокрема, у вигляді спорту: навіть студенти духовної академії не стояли осторонь, завзято займаючись фізичними вправами [5, с. 31]. Такі методи дозволяли загартувували молодих чоловіків і фізично, і морально-психологічно. Молодики у такий спосіб, окрім іншого, знаходили собі нових товаришів за спільними вподобаннями (себто був привід, так би мовити, вийти за межі невеликого кола одногрупників певної спеціальності). Здоровий спосіб життя, безумовно, дозволяв витримати їм напружений графік навчання й впевненіше переборювати буденні труднощі. Думаємо, популяризація цих цінностей і на сьогодні не втратила актуальності. Отож об'єднані зусилля громадськості й держави щодо пропагування спорту насамперед серед молоді забезпечать сучасне суспільство, зокрема, від розповсюдження негативних соціальних явищ.

Таким чином, виховання молодих поколінь (в позанавчальний час) в університетах, інститутах і вищих курсах підросійської України наприкінці ХІХ – ХХ ст. відбувалося у доволі не простих умовах. Самодержавство неохоче підтримувало соціально-культурну роботу у вишах, вбачаючи в ній ознаки революційної діяльності радикально налаштованої частини суспільства. Не отримуючи системної фінансової допомоги щодо організації культурних ініціатив, активісти навчальних закладів змушені були сподіватися на власні обмежені ресурси та матеріальну підтримку приватного бізнесу (насамперед великого). Це та інше стало стимулом до самоорганізації інтелектуальних груп соціуму. Так, створені при вищих школах відповідні об'єднання (наприклад, товариства сприяння нужденним студентам) частково долучилися до проведення змістовного дозвілля. Останнє проявилось у різних формах: культурні вечори, концерти, товариські зібрання в приватних та громадських приміщеннях, тощо. Вони стали вагомим фактором соціалізації студіюючої молоді. Активну участь в організації культурного дозвілля взяли насамперед представники професорсько-викладацького складу, котрі, по-суті, визначали його зміст. Звичайно, бурхливі події початку ХХ ст. в Російській імперії не могли залишити осторонь вишів, тому інколи політична складова проникала і в повсякденне життя викладачів й студентів. Тут можна згадати, приміром, про функціонування студентської ідальні в Харкові.

На нашу думку, навіть в умовах війни та соціально-економічних негараздів 2014 р. державні органи влади мають звернути увагу на необхідність щодо підтримки соціально-культурної діяльності у навчальних закладах. Адже це та інше дозволить українській громаді і надалі творчо засвоювати загальноєвропейські цінності, а також ефективно протидіяти негативним чинникам у сфері морально-етичних взаємовідносин між громадянами, стимулювати до саморозвитку креативних та ініціативних індивідуумів тощо.

Список використаних джерел

1. Галкин К. М. Харьковская студенческая боевая дружина и ее столовая. (Из воспоминаний о 1905 – [190]6 годах) // Харьковський університет ХІХ – початку ХХ століття у спогадах його професорів та вихованців [Текст] : [у 2 т.] / [уклад. : Б. П. Зайцев та ін. ; наук. ред. С. І. Посохов]. – Х. : Сага, 2011. – Т. 2. – 2011. – С. 383-398.
2. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Головенько Валерій Антонович ; Нац. акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політол. – К., 1995. – 26 с.
3. Драч О. О. Вища жіноча освіта в Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХ століття [Текст] : монографія / О. О. Драч. – Черкаси : “Вертикаль”, ПП Кандич С.Г., 2011. – 532 с.
4. Жданова І. А. Художня інтелігенція Наддніпрянської України в останній чверті ХІХ – на початку ХХ ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05 / Жданова Ірина Анатоліївна ; Нац. акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політол. – К., 1995. – 17 с.
5. Левицька Н. Дозвілля студентів-гуманітаріїв Наддніпрянської України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / Н. Левицька // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2013. – Вип. 77 (№ 10). – С. 28-33.
6. Отчет за 1904 год. (Год второй). О деятельности Общества вспомоществования нуждающимся студентам Киевского Политехнического Института Императора Александра II. – К. : Типо-Лит. Т-ва “Печатня С. П. Яковлева”, 1905. – 32 с.
7. Отчет за 1905 год. (Год третий). О деятельности Общества вспомоществования нуждающимся студентам Киевского Политехнического Института Императора Александра II. – К. : Типо-Лит. Т-ва “Печатня С. П. Яковлева”, 1906. – 34 с.
8. Семчишин М. Тисяча років української культури : іст. огляд культур. процесу / М. Семчишин. – 2-ге вид., фототип. – К. : АТ “Друга рука” : МП “Фенікс”, 1993. – ХХV, 550 с.

References

1. Halkyn K. M. Kharkovskaia studencheskaia boevaia družyna y ee stolovaia. (Yz vospomyaniy o 1905 – [190]6 hodakh) // Kharkivskiy universytet KhKh – pochatku KhKh stolittia u spohadakh yoho profesoriv ta vykhovantsiv [Tekst] : [u 2 t.] / [uklad. : B. P. Zaitsev ta in. ; nauk. red. S. I. Posokhov]. – Kh. : Saha, 2011. – T. 2. – 2011. – S. 383-398.
2. Holovenko V. A. Ukrainskiy molodizhnyi rukh u KhKh stolitti (istoryko-politolohichniy analiz osnovnykh periodiv) [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Holovenko Valerii Antonovych ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t nats. vidnosyn i politol. – K., 1995. – 26 s.
3. Drach O. O. Vyshcha zhinocha osvita v Rosiiskii imperii druhoi polovyny KhKh – pochatku KhKh stolittia [Tekst] : monografiiya / O. O. Drach. – Cherkasy : “Vertikal”, PP Kandych S.H., 2011. – 532 s.
4. Zhdanova I. A. Khudozhnia intelihtentsiia Naddnyprianskoi Ukrainy v ostannii chverti KhKh – na pochatku KhKh st. [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.05 / Zhdanova Iryna Anato-liivna ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t nats. vidnosyn i politol. – K., 1995. – 17 s.
5. Levytska N. Dozvillia studentiv-humanitariiv Naddnyprianskoi Ukrainy u druhoi polovyni KhKh – na pochatku KhKh st. / N. Levytska // Hileia: naukoviy visnyk : zb. nauk. pr. / Hol. red. V. M. Vashkevych. – K. : VIR UAN, 2013. – Vyp. 77 (№10). – S. 28-33.
6. Otchet za 1904 hod. (Hod vtoroi). O deiatelnosti Obschestva vspomoshchestvovaniya nuzhdaiushchymisia studentam Kyeveskoho Polytekhnycheskoho Ynstytuta Ymperatora Aleksandra II. – K. : Typo-Lyt. T-va “Pechatnia S. P. Yakovleva”, 1905. – 32 s.

7. Otchet za 1905 hod. (Hod tretyi). O deiatelnosti Obschestva vspomoshchestvovaniya nuzhdaiushchymia studentam Kyevskoho Polytekhnycheskoho Ynstytuta Ymperatora Aleksandra II. – K. : Typo-Lyt. T-va “Pechatnia S. P. Yakovleva”, 1906. – 34 s.

8. Semchyshyn M. Tysiacha rokov ukrainskoi kultury : ist. ohliad kultur. protsesu / M. Semchyshyn. – 2-he vyd., fototyp. – K. : AT “Druha ruka” : MP “Feniks”, 1993. – XXV, 550 s.

Khovrych S., Doctor of philosophy, Assistant Professor, Doctoral Candidate, National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kyiv), s.khovrych@ukr.net

Cultural leisure as constituent of an educate process in some higher educational establishments of pidrosiyskoy Ukraine at the end of XIX – to beginning of a XX age

The main aspects of organization of cultural leisure are analysed in some higher educational establishments of Russian Ukraine, and also of that time key problems and investigational ways of their overcoming are selected in this sphere in the conditions of the Russian autocratic mode at the end of XIX – at the beginning of XIX ages. An author probed the features of organization of social and cultural concrete measure in educational establishments. Found out, that the primary objective of their leadthrough was above all things satisfaction of basic (social and cultural character) necessities of young people. In the article a question is studied in relation to causal and investigation connection between the moral and psychological mood of certain task force and general public processes in a country.

Keywords: leisure, society, education, university, institute, Ukraine, teachers, students.

Ховрич С. Н., кандидат исторических наук, доцент, докторант, Национальный технический университет Украины “Киевский политехнический институт” (Украина, Киев), s.khovrych@ukr.net

Культурный досуг как составляющая воспитательного процесса в некоторых вузах подросийской Украины в конце XIX – в начале XX вв.

Проанализированы главные аспекты организации культурного досуга в некоторых высших учебных заведениях подросийской Украины, а также выделены тогдашние ключевые проблемы и исследованы пути их преодоления в этой сфере в условиях росийского самодержавного режима в конце XIX – в начале XX вв. Автор исследовал особенности организации конкретных социально-культурных мероприятий в учебных заведениях. Выяснил, что главной целью их проведения было, прежде всего, удовлетворение основных (социально-культурного характера) потребностей молодежи. В статье также изучен вопрос касательно причинно-следственных связей между морально-психологическим настроением определенной социальной группы и общественными процессами в стране.

Ключевые слова: досуг, общество, образование, университет, институт, Украина, преподаватели, студенты.

* * *

УДК 378.016:811.111–26(091)

Дороніна Н. В.
здобувач кафедри етнології та краєзнавства
історичного факультету, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), amalpheia@gmail.com

3 ІСТОРИЇ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА

Висвітлено процес зародження та становлення викладання англійської мови і літератури на історико-філологічному факультеті Імператорського університету св. Володимира (1834–1917). На основі архівних джерел на окремих видань з'ясовані персоналії всіх викладачів, їх біографії та країни походження. Разом з цим досліджено умови конкурсу та критерії відбору на посаду лектора англійської мови, що дає можливість зрозуміти вимоги вченої ради університету і Міністерства народної освіти до претендентів. Також проаналізовані періодичні видання XIX ст., в яких утримується інформація про програмні вимоги при складанні остаточного іспиту у галузі англійської філології на факультеті на початку XX ст. Разом з цим розглянуто навчальний матеріал та методичні аспекти викладання. Останнє висвітлено зародження романського і германського мовознавства на історико-філологічному факультеті, як наслідок цього реформування історико-філологічного факультету і створення окремого романо-германського відділення.

Ключові слова: Імператорський університет св. Володимира, англійська мова, романо-германська філологія, вища освіта.

Історія української вищої освіти невід'ємно пов'язана з історією окремих галузей науки, які розвивалися у стінах Імператорського університету св. Воло-

димира (сьогодні Київському національному університеті імені Т. Шевченка) за часів Російської імперії. Аналіз сучасних досліджень проблеми показав, що робіт, безпосередньо присвячених цьому питанню, практично не існує. Проте є праці з історії університета, написані дореволюційними істориками М. Ф. Володимирським–Будановим, В. Шульгіним, В. С. Іконниковим в яких автори побіжно торкаються теми становлення іноземної філології в Київському університеті. В цьому контексті для дослідження професорсько–викладацького складу виявився цінним “Біографічний словник професорів і викладачів Університету Св. Володимира (1834–1884)” під ред. В. С. Іконникова. Також слід зазначити ювілейне видання “Розвиток науки в Київському університеті за сто років” 1935 р., в якому проф. І. В. Шаровольський у розділі “Західноєвропейські мови в Київському університеті за стороків його існування” надає стислу біографічну інформацію на півсторі сторінки про лекторів англійської мови кінця XIX початку XX ст.

Через таку інформативну бідність виникла потреба звернутись до архівних джерел та опублікованих періодичних видань. Про навантаження, кількість годин, науково–методичну літературу, яку лектори англійської мови використовували під час роботи на заняттях, ми дізнаємося з “Оглядів викладання на історико–філологічному факультеті”, які друкувалися з 1860 р. двічі на рік в “Університетських відомостях”. Окремим виміром викладання та контролю знань були “Навчальні правила і програми історико–філологічного факультету Імператорського університету св. Володимира”, в яких знаходилася програма з кожного з предмету, у тому числі з англійської філології. Головним джерелом інформації виявилися неопубліковані матеріали фонду 16 Державного архіву міста Києва (ДАК), фонду 707 Центрального державного історичного архіву України (ЦДАК) та спеціалізований фонд X Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ).

Нажаль багато фактів з історії іноземної філології поверхнево або ніколи не розглядалося, тому метою даною статті є спроба ґрунтовно дослідити становлення англійської філології в університеті у 1834–1917 рр., з'ясувати персоналії викладачів з позиції історичної біографістики, проаналізувати критерії відбору викладачів на посаду лектора англійської мови та весь навчально–методичний матеріал.

Викладання сучасних іноземних мов в Імператорському університеті св. Володимира почалося з перших років його існування у 1834 р., але обмежувалося лише кількома західноєвропейськими мовами такими, як німецька, французька, італійська та польська. Станом на 1839 р. після польського повстання і відновлення діяльності університету у планах викладання було зазначено французьку, німецьку та італійську мови, але вже без польської мови [17, с. 44–46]. Для цього в штаті університету значилися лектори, які вели окремим курсом мову і літературу.

Викладання англійської мови почалося лише у 1843 р., через відсутність лектора протягом попереднього десятиріччя і, очевидно, було продиктоване політичною необхідністю у зв'язку з розширенням територіальних володінь Британської імперії і зростан-